

ADALÉKOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR SAJTÓ TÖRTÉNETÉHEZ

Szabolcs SIMON¹

ABSTRACT

ADDITIONS TO THE HISTORY OF THE HUNGARIAN PRESS IN CZECHOSLOVAKIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

The study deals with the history of the Hungarian press in Czechoslovakia between the two world wars. The first part of the article deals with the history and theory of printing. In the following text, the author reports on Hungarian printing products in Czechoslovakia between the two world wars, systematized on the basis of typologies occurring in professional literature. In conclusion, the importance of one lesser-mentioned Hungarian civic weekly in Czechoslovakia is pointed out.

KEYWORDS

press history; press theory; Hungarian press in Czechoslovakia between the two world wars; press typology; Press research

BEVEZETÉS

A jelen tanulmányt néhány sajtótörténeti és sajtóelméleti adat bemutatásával kezdem, majd a két világháború közötti csehszlovákiai magyar sajtó tipológiájának bemutatása következik a vonatkozó szakirodalom alapján, végül egy jelentős, ám kevésbé emlegetett csehszlovákiai magyar sajtóorgánusról szerepéről lesz szó.

SAJTÓTÖRTÉNET ÉS -ELMÉLET – NÉHÁNY ADAT

Magyar viszonylatban nem sikerült eddig a sajtókutatást egységes mederbe terelni, a témához komplex módon – egyidejűleg történeti, elméleti, pragmatikai, kommunikációs, nyelvészeti, oktatási, üzleti stb. szempontból – közelíteni. Részeredményeink azonban vannak, s ezek között sok a tiszteletreméltó. Főleg a történeti tudományok művelői végeztek alapvető munkát.²

A sajtó a tudomány látókörébe legelőször mint pedagógiai probléma lépett be. Az 1609-ben indult első rendszeres hetilapok nyomán (addig csak alkalmi nyomtatványok, ún. *újságlevelék* jelentek meg időről időre) tudósok, írók, tanárok már felvetették a kérdést, használ-e vagy árt az újfajta olvasmány, hogyan lehetne még jobbá tenni, ha jó, vagy védekezni ellene, ha tévutakra visz. Az utóbbi nézet volt túlsúlyban a korai – főleg német – sajtókutatók között: eleinte csak a főnemeselek, később még a polgárok számára vélték hasznosnak az újságot, a parasztokat és a cselédeket – így ír az első sajtókézikönyv a 17. század végén – mindenképpen távol kell tőle tartani.³ Annál érdekesebb, hogy Magyarországon íródott az első olyan

¹ Simon Szabolcs, PhD., Selye János Egyetem Tanárképző Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, simons@ujs.sk

² A magyar sajtótörténet szintézisére tett kísérletet Dezsényi Béla és Nemes György (Dezsényi–Nemes, 1954), hasonló témájú munka született Kókay György, Buzinkay Géza és Murányi Gábor tollából (Kókay, Buzinkay, Murányi, é. n.). Dezsényi Béla szerint (Dezsényi, 1968, 552. old) a műfajok és rovatok kérdésköréből az első tudományosan használható történeti tanulmányt Rejtő István írta: A *Budapesti Napló* és a „hírelő” rovat. *Magyar Könyvszemle*, 1963/1–2, 59–72. old.

³ Vö. Groth, O. 1948. *Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaft*. München: k. n.

pedagógiai mű, amely már az ismeretterjesztés eleven eszközét keresi az újságokban. Igaz, ez a könyv nem a sajtónak, hanem a nevelésnek volt szentelve: *Schola Pansophica* a címe; Comenius, a nagynevű cseh származású pedagógus írta Sárospatakon, 1651-ben. Ebben a műben hangzik el először az a javaslat, hogy az újságolvasást az iskolában is gyakorolni kell.

Az első magyar nyelvű lapok mind Felső-Magyarország, a későbbi Szlovákia területén szerveződtek és jelentek meg, így e táj szülte Ráth Mátyás *Magyar Hirmondója* (Pozsony, 1780–1788), Kazinczy, Batsányi és Baróti Szabó *Magyar Museuma* (Kassa, 1788–1792), illetve Kazinczy *Orpheusa* (Kassa, 1790–1791) és Péczeli József *Mindenek Gyűjteménye* (Kömárom, 1789–1792). S megemlíthetjük itt az első hazai hírlapot, II. Rákóczi Ferenc latin nyelvű, a nyugati közvélemény tájékoztatására 1705 és 1710 között rendszertelenül megjelentetett, Lőcsén és Bártfán nyomtatott *Mercurius Veridicus*⁴.

Halléban tanult Bél Mátyás, az első rendszeres magyarországi hírlap, a *Nova Posoniensia* – Pozsonyban kiadott latin újság – megalapítója (1721). Az emlékezetes, korában modernnek számító Mária Terézia-féle iskolatörvény, a *Ratio Educationis* is felveszi a gimnázium tantervébe az újságolvasást, a *Collegium Novorum Publicorum*ot.

Az újságok politikai véleményformáló szerepe okán illeszkedik az egyetemes sajtótörténet nagy összefüggésébe a magyar reformkor két alapvető politikai vitairata, Széchenyi István *Kelet Népe* és Kossuth Lajos *Felelet* című műve. Kossuth – írja Dezsényi Béla – emigrációs működése során ismételten visszatért a sajtó szerepének elvi és gyakorlati vitatására; „az ő kezdeményezésére és támogatásával működött az 1859-i olasz–osztrák háború idején a Jó-sika Miklós vezetése alatt álló első – és mondhatni egészen a felszabadulásig egyetlen – önálló magyar sajtóügynökség” (Dezsényi 1968, 546. old).

A *sajtóelmélet* hazai irodalma a legújabb korszakban látszólag vontatottabban követi a nemzetközi irányokat és kevésbé termékeny, mint a sajtótörténet.

A 19. és 20. század határán a sajtókutatásnak új tudományos és politikai áramlatok adtak világszerte lendületet. Európában ekkor merül fel először a „sajtótudomány”-nak mint önálló kutatási ágának a megfogalmazása. Első említendő nevű művelője a szociológus-közgazdász Karl Bücher, aki 1884-ben kezdte a bázeli egyetemen később könyv formájában is megjelent előadásait a sajtóról, mégpedig annak főleg gazdasági feltételeiről és társadalmi kihatásairól. Bücher alapította 1916-ban a lipcsei *Institut für Zeitungskundét*, amely a két világháború közötti német szellemi élet válsága alatt egy ideig eltorzítva s eredeti rendeltetését feladva volt kénytelen működni. Ez az intézmény később a sajtókutatás nemzetközi jelentőségű német központjává vált.

A modern társadalomtudományok keretébe ágyazott sajtókutatás másik nagy német előfutára Max Weber. Elsőként vizsgálta az újság tartalmának egyes részeit, arányait, mennyiségi módszerekkel a 20. századi amerikai „közvélemény-vizsgálat” egzakt statisztikai elemzéseken nyugvó módszereit mintegy előrevetítve. Magyar szempontú áttekintésünk vonalán haladva nem érdektelen itt megemlíteni, hogy a gyakorlati cél, az újságírás és mellette jelentékeny részben az újságreklám jobb módszereit kereső és tanító amerikai kutatómunka elindítója a magyar származású Joseph Pulitzer (Pulitzer József)⁵ volt, az amerikai rabszolga-felszabadító háború ezredese, majd az általa naggyá fejlesztett New-York-i *World* című napilap tulajdonosa és szerkesztője. A New-York-i Columbia Egyetem újságíró-intézete 1912-ben Pulitzer végrendelete alapján, az ő hagyatékából létesült.

⁴ Az újság első száma 1705. június 5-én jelent meg *Mercurius Hungaricus* címmel. E címet a második számtól *Mercurius Veridicus ex Hungaria* (*Magyarországi Igazmondó Mercuriusra*) változtatták.

⁵ Makó, 1847. április 10. – Charleston, USA, 1911. október 29. Az ő végrendelete alapján hozták létre a Pulitzer-díjat, amellyel 1917-től évente a legjobb amerikai művészeti alkotásokat jutalmazzák.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR SAJTÓ A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Turczel Lajos szerint „a két világháború közötti időben többretű és rendkívül sok lapegységből álló sajtóhálózat alakult ki. A megjelent lapok száma meghaladta a hatszázötvenet” (Turczel Lajos 2002, 156. old és passim; vö. még Fónod 1993, 28. old). A későbbi korszakban megjelent periodikumokéihoz hasonlóan e sajtótermékek történeti adatai, jellemzése megtalálható *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–1995* c. kiadványban is (Fónod, szerk., 1997).

Filep Tamás Gusztáv – az egyik legnevesebb csehszlovákiai sajtószakember, Szvatkó Pál⁶ nyomán – tanulmányában megállapítja, hogy a csehszlovákiai magyar sajtó, szemben a romániai magyarral nem eredeztethető valamely helyi tradícióból. Míg „Erdélyben a legtöbb magyar újság a meglevő vidéki sajtó továbbfejlődéséből ered,” Szlovenszko legfontosabb lapjai mind friss kezdeményezések gyanánt épültek ki. A hajdani sajtóhagyomány kiüresedését – írja Filep Tamás Gusztáv – Turczel Lajos is igazolja (vö. Filep, Tamás 1998, 332–333. old). A továbbiakban pedig megállapítja, hogy

„[a]z első csehszlovák köztársaság sajtója olyan mértékben összekapcsolódott az első korszak irodalmával és politikájával, hogy érvényes rá a korabeli – Szvatkó kanonizálta –, s a két szempontrendszer kényszerű keverésével általunk továbbdedukált időbeli periodizáció. Eszerint az első időszak (1919–1924) – megjegyzendő, hogy a korszakhatárokat a szerző különböző tanulmányaiban egy-két év módosulással adja meg – az emigránsok és dilettánsok harcának, a második (1924–1929) a speciálisan csehszlovákiai magyar ideológia kimunkálásának ideje. 1929 és 1939 közé esik a kritikai korszak. Szvatkó a következő éveket még nem minősítette; megítélésünk szerint ez a különböző irányzatok kikristályosodott változatai küzdelmeinek, a befejező szakaszában pedig az egység kialakulásának ideje.” (File Tamás Gusztáv 1998, 337–338. old).

Fentebb említettük, hogy több, a témát kutató szakember is megállapította, hogy a két világháború közötti (cseh)szlovákiai magyar sajtó tipológiája nem készült el.

„A két világháború közötti csehszlovákiai magyar sajtónak a megítélésében sem a következő – az 1938 utáni, a második világháború alatti – korszakban, sem a világháború utáni, sem az 1968–1969-et követő »konszolidáció« idején nem alakult ki egységes, az orgánumok egyaránt tényszerű megítélésére alkalmas szempontrendszer” (Filep, 1998, 330. old).

Ugyanakkor Filep Tamás Gusztáv elkészítette a sajtótipológia lehetséges szempontrendszerét (Filep, 1998). Az alábbiakban az említett dolgozat alapján számba vesszük a sajtótermékek legfontosabb típusait.

A magyar sajtónak a kisebbség egészéhez szóló részét, azaz a napilapokat alapvetően politikai sajtóra és bulvársajtóra osztották a kérdéssel foglalkozók. A lapok, folyóiratok ideológiai tagolása pedig megegyezett a kisebbség egésze hagyományosnak-tipikusnak tekinthető politikai tagolásával.

„A közfelfogásban tehát a két világháború közötti szakaszban e fő laptípuson belül – s részben a kulturális folyóiratokon belül is [...] – létezett kormánypárti

⁶ (1901–1959). Újságíró, publicista, szépíró, a két világháború közötti szlovákiai magyar szellemi élet polgári vonulatának kiemelkedő képviselője. 1924-től 1938-ig a *Prágai Magyar Hírlap* munkatársa. Publicistaként a nyitottság és más nézetek iránti tolerancia jellemezte. 1937-ben *Új Szellem* címmel indított nívós folyóiratot, amellyel a szlovákiai magyar szellemi élet egységfrontját akarta megteremteni (vö. Urbán, 2014, 430–431. old).

vagy kormánytámogató – »aktivista« – illetve ellenzéki, tehát a két legfontosabb, utóbb egyesült magyar párt táborához szóló – kormánypárti részről revizionistának tekintett és »negativistának« nevezett, s végül kommunista sajtó” (Filep, 1998, 332. old).

A kisebbségi sajtó egyik rendeltetése, állapítja meg Filep Tamás, Lakatos Imre erdélyi esszéista nyomán (vö. Filep, 1998, 334), a közakarat kialakulásának előkészítése – az újságban közölt dokumentum szerzője és az olvasó kontextusának megteremtése révén – a közösség sorsát érintő legfontosabb kérdésekben.

Az 1920–30-as években, az általános ideológiai káosz közepette is szükség volt a sajtó sokszínűségére. Mindhárom ideológiai csoportnak volt (kiemelés – F. T. G.) célja a társadalom egységesítésével.

Az „aktivista” sajtó egyik változata a kormányokkal való együttműködéstől a csehek belső demokráciájának a kiebbségekre való kiterjesztését, tehát a jogbővülést remélte. A kommunista lapok is jogokat akartak kivívni, de nem az egész kisebbség csak annak alsó osztályai számára. Az első kisebbségtörténeti periódus végén ez az egységesítés a nemzeti oldalon sikerült, föl tudta zárkóztatni maga mögött a néptöredék többségét. A második kisebbségi korszakban pedig már nem volt érvényben a fenti hármas tagolás.

Szükséges megjegyeznünk azt is, hogy a felföldi magyar sajtó olvasótábora nem kizárólag magyarokból állt. A többkultúrájú polgár egyszerűen azt a lapot választotta, amelyik igényeinek a leginkább megfelelt. Szvatkó Pál azt állítja, hogy

„a nyugatiasabb, a magyarországiénál nagyobb átlagműveltséggel rendelkező szlovenszkói magyar városi polgár, ahogy elzárták tőle a pesti orgánumokat, a bécsi, a prágai vagy a pozsonyi német és cseh lapok felé nyúlt, amelyek színvonalával és értesültségével kezdetben természetesen semmiféle kisebbségi magyar lap nem versenyezhetett” (idézi Filep, 1998, 337. old).

Ezenkívül megjegyezzük, hogy több forrás is 1922-t jelöli meg azon évként, amikor érzékelhetővé vált a tömegigény „az önálló csehszlovákiai magyar újságírás megteremtésére”. Ekkor jelent meg az ellenzéki pártok közös napilapja, a *Prágai Magyar Hírlap* (PMH), még elég kezdetleges színvonalon (vö. Filep, 1998, 338. old).

Laptípusvázlat

1. Heti- vagy havilapok

a) *Vidéki, városi, kistályi, közéleti-politikai, főként heti- vagy havilapok* (számuk a százat is meghaladta). Néhány lapcím: *Bars, Bodroghközi Hírlap, Gömöri Lapok, Érsekújvár és Vidéke, Komáromi Lapok, Losonci Hírlap, Nyitravármegye, Somorja és Vidéke, Szepesi Híradó*.

b) *Politikai szerveződések országos jellegűnek szánt hetilapjai*

A Magyar Nemzeti Párt 1920-tól adta ki a *Barázdát*, az Országos Keresztényszocialista Párt Kelet-Szlovákiában jelentette meg *A Népet* (legnevesebb szerkesztője Fleischmann Gyula volt), Nyugat-Szlovákiában a *Népakaratot*, majd a *Magyar Néplapot* (Reinel János⁷ főszerkesztésében).

⁷ (1888–1973) 1919–1921 között a *Mátyusföldi Lapok* főszerkesztőjeként dolgozott. 1923–1925 között a *Népakarat* főszerkesztője, majd 1925–1937 között *A Népet* felelős szerkesztője volt. 1927–1932 között a *Magyar Néplap* főszerkesztője, 1928–1936 között felelős szerkesztője volt. 1928-ban átvette az *Új Aurora* című irodalmi évkönyv szerkesztését. 1930-ban megindította és 1939-ig szerkesztette a pozsonyi Magyar Minerva című havila-

c) A gazdasági lapok közül a Hanza Szövetkezeti Áruközpont „Hanza” Szövetkezeti Újság című, 1928-ban indult s a bécsi döntés után is fennmaradó kéthetente megjelenő lapja töltött be eredeti rendeltetésénél jóval nagyobb szerepkört. (1937 végén elérte a 43 000-es példányszámot; ezt egyetlen napilapnak sem sikerült megközelítenie).

d) Szakmai-érdekvédelmi lapok

Kiemelkedésű jelentőségű volt a Tánzer Hugó szerkesztette *Csehszlovák Jog* (1921–1938); a *Pharmacia*; szlovák–magyar–német nyelvű volt a *Grafika*, de említendő például a *Méhészeti Újság*, a *Mi vasutunk*, a *Vadász* is.

e) Pedagógiai lapok

Meglehetősen nagy szakmai-ideológiai szóródást mutatnak. Jelentős volt a *Magyar Tanító*. 1921-ben indult és a bécsi döntés után is megjelent, szerkesztette Ježo Márton, Banai Tóth Pál és Boross Béla; Komáromban adták ki. Beregszászon jelent meg az *Új Korszak* (1934–1935), Czabán Samu lapja volt. A Szovjetunió oktatásügyét szerette volna átplántálni. A *Szlovenszkói Magyar Tanügyet* (1925–1932) Farkas Gyula és Dezső Zoltán gondozta. A *Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület* bírálta, s a felekezeti iskolák általánosítását követelte.

f) Egyházi-vallási vonatkozású periodikák

Református Világ szemle, Csekes Béla szapi lelkipásztor világnézeti-tudományos folyóirata (1931–1935). A katolikus orgánumok közül kiemeljük a *Katholikus Nőt*, szerkesztője a mártírsorsra jutott Salkaházi Sára⁸. A Hladik Ágoston szerkesztésében, Pozsonyban megjelenő *Új Szív* c. hitbuzgalmi lap (1919–1945) Turczel Lajos szerint a két világháború között a leghosszabb életű kisebbségi magyar lap volt. *Tábortűz* – cserkészeti lap, főmunkatársainak egyike Bíró Lucián⁹ szerzetes-tanár, a katolikus cserkészlet legendás vezéralakja.

1919-ben kézzel írt szépirodalmi diáklapok jelentek meg; Komáromban *Juventus*, Pozsonyban pedig *Turul* címmel.

g) A magyar zsidóság vallásos tárgyú vagy társadalmi lapjai

1920–1940 között Eperjesen jelent meg az *Új Világ* hetilap, a magyar ellenzéki pártokhoz és a „városi zsidó párthoz” is közel állt.

Az „aktivista” Antal Sándor 1922-ben Pozsonyban jelentette meg folyóiratát, a *Nemzeti Kisebbségeket* (4 számot ért meg). A magyarokat ért sérelmek ellen is szót emelt; fő tárgya a szétszóródott zsidóság problematikája.

2. Napilapok

pot. 1932–1936 között az Országos Keresztényszocialista Párt pozsonyi *Magyar Néplapjának* felelős szerkesztője volt. Cikkeit a *Prágai Magyar Hírlap*, a *Híradó*, a *Hét*, az *Új Szó* közölte (vö. W3.)

⁸ (1899–1944). Boldog Salkaházi Sára (eredeti nevén: Schalkház Sarolta Klotild, született Kassán), a Szociális Testvérek Társasága apácanővére, közel száz magyarországi zsidó megmentője a nyilas rémuralom idején, vértanú (vö. W1)

⁹ (1898–1990). Bencés szerzetes-tanár, lapszerkesztő, tankönyvíró. A két háború között a szlovákiai magyar cserkészlet szervezője, több lap szerkesztője volt (*Tábortűz*, *Szűz Mária Új Virágos Kertjei*, *Komáromi Római Katolikus Autonóm Egyházközség Értesítője*; vö. Urbán, 2014, 43. old).

A legfontosabb csehszlovákiai magyar napilap a *Prágai Magyar Hírlap*. A lap struktúráját a kezdeti tétova kísérletezések után Dzurányi László¹⁰ alakította ki. Szerkesztői és munkatársai közül az első korszakból Gál István és Flachbart Ernő, a neves kisebbségjogász, a későbbi években Darvas János, Győry Dezső, Neubauer Pál és Szvatkó Pál s a főszerkesztő, Forgách Géza nevét kell följegyeznünk. A lap célja a magyar egységfront megalakítása. A Sarló-mozgalmat szociális elkötelezettségével a lap hasábjain igyekeztek a kisebbség szolgálatába állítani.

Magyar Újság (1919–1928) „mérsékelt kulturális” politikai napilap. A második *Magyar Újság*ot (1933–1938), Dzurányi saját korábbi lapja, a *PMH* mintájára építette föl. A lap kezdetben független, de a kormánnyal való kapcsolatai nyilvánvalók. *Kassai Munkás*, 1921-től a Csehszlovák Kommunista Párt lapja, 1922 márciusától *Munkás* címmel jelent meg. Fónod Zoltán szerint 1925 és 1930 között „nemcsak Csehszlovákiában, hanem az európai kontinensen is az egyetlen magyar nyelvű kommunista napilap volt”.

3. Irodalmi, kultúrpolitikai, tudományos folyóiratok

Tűz (1921–1923) folyóirat, szerkesztette Gömöri Jenő. Az összes magyar kisebbséghez kívánt szólni. *Út* (1931–1936), Fábry Zoltánnak a Komintern szellemében szerkesztett folyóirata (társzerkesztő Róth Imre, Balogh Edgár). *Új Szó* (1929 és 1932–1933) a radikalizálódó *Sarló*, a nemzetközi emigráció és a magyarországi baloldali értelmiségiek lapja. *Új Élet* (1932–1944) – folyamatosan reagált az európai szellemi mozgásokra, figyelemmel kísérte a cseh és szlovák irodalmat is.

Magyar Minerva – Reinel János, Walla Frigyes szerkesztette konzervatív lap, irodalmi a *Magyar Írás* (1932–1937). *Tátra* (1937–1938), *Nemzeti Kultúra* (1933–1935) tudományos és kritikai orgánus. Főképp helytörténeti, kapcsolattörténeti irodalomtörténeti, régészeti tanulmányok kaptak benne helyet, emellett nyelvészeti, matematikai, logikai tanulmányok. A *Magyar Figyelő* (1933–1935) – tudományos folyóirat, szépirodalmi–kritikai rovata is volt. A kisebbségi kérdésről terjedelmes írást közölt a lap első száma, főszerkesztője, Maléter István tollából, *A magyar kisebbség problémája a Csehszlovák Köztársaságban* címmel (vö. Fónod, 1993, 35. old). *Forum* (1931–1938) művészeti folyóirat, a modern irányzatokat közvetítette. *Új Szellem* – Szvatkó Pál lapja, kulturális és politikai lap. Egy nyugat-európai típusú kisnemzeti tudat meghonosítására tett kísérleteket (vö. Filep, 1998, 362. old).

A (CSEH)SZLOVÁKIAI MAGYAR SAJTÓ KUTATÁSA

Máig nem készült komplex felmérés a (cseh)szlovákiai magyar sajtóról, sőt, még a két háború közötti korszak feldolgozása sem fejeződött be. Filep Tamás Gusztáv szavaival: „... majdnem hatvan év alatt sem készült el magyar részről az 1918–1938 között megjelenő magyar sajtótermékek teljes és pontos adatfelvétele, következésképpen megbízható tipológiája sem” (Filep Tamás Gusztáv 1998, 331. old).

Az elmúlt évtizedekben Botka Ferenc irodalomtörténész feldolgozta a (*Kassai*) *Munkás* harmincéves termését, valamint megjelentette a csehszlovákiai magyar nyelvű sajtó irodalmi bibliográfiáját (Botka, 1966, 1969); írt az *Út* c. lap küzdelmes pályafutásáról, ill. a *Korunk* c. folyóiratban publikált csehszlovákiai magyar írásokról. A témáról Csanda Sándor szintén írt részletes tanulmányt (Csanda, 1985), a *Nyugat* c. folyóiratot pedig e vonatkozásban Turczel Lajos dolgozta fel, emellett több dolgozatában is foglalkozott a két világháború közötti csehszlovákiai magyar sajtóval (Turczel, 1967, 1982 és 1994). A két világháború közötti

¹⁰ (1888–1955). Újságíró, szerkesztő, politikus, a két világháború közötti korszak egyik legkiválóbb magyar publicistája. 1925-től a *Prágai Magyar Hírlap* főszerkesztője. Közreműködött a Magyar Jogpárt megalapításában is (vö. Fónod, 1993, 301. old; Urbán, 2014, 98. old).

szocialista sajtót Fónod Zoltán elemezte (Fónod, 1990). Érdekes adalékokat közöl a témához G. Kovács László (G. Kovács, 1993) és Mayer Judit (Mayer, 1997). Az előbbi szerző tanulmányában az *Új Szellem* c. kultúrpolitikai szemléről (Szvatkó Pál lapjáról), mint a csehszlovákiai magyar „egységfront” megteremtésének kísérletéről ír, az utóbbi szerző pedig egy könyv forrásértékűnek tekinthető fejezeteiben talált adatokról számol be¹¹. A (cseh)szlovákiai magyar sajtó első két korszakának történetéről Filep Tamás Gusztáv tollából jelent meg tanulmány (Filep Tamás, 1998), a szlovákiai magyar sajtó történetével pedig – mintegy az előbb említett munka folytatásaként – Lacza Tihamér tanulmánya (Lacza, 1998) foglalkozik.

NYELVÉSZETI SZEMPONTÚ SAJTÓKUTATÁS

Az említettek mellett nyelvészeti szempontból kutatta a sajtót például Bencze Lóránt (Bencze, 1996), Deme László (Deme, 1970), Mayer Judit (Mayer, 1976, 1985), Morvay Gábor (Morvay, 1976); Szabó Mihály Gizella (Szabó Mihály, 1991, 1993); Simon Szabolcs (Simon, 1993, 1994, 1995, 1998a, 1998b, 2002b), Szathmári István (Szathmári, 1978); Zeman László (Zeman, 1976). Ezenkívül számtalan nyelvművelő cikk született különféle sajtónyelvi jelenségekről a nyelvészek, nyelvművelők tollából (vö. pl. Jakab, 1995, 1998). A Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén készült újabb szakdolgozatok közül kettőnek témája a két világháború között, ill. után megjelenő lapokban előforduló kódváltások kérdése, Lintner Anita és Kulcsár Andrea munkáit említjük (Kulcsár, 2002, Lintner, 2001).

AZ ÚJ VILÁG CÍMŰ EPERJESI HETILAPRÓL (1919–1940)

Külső munkatársainak számíthatta a város magyar szellemi elitjének legfontosabb tagjait: Flórián Károlyt, Gömör Jánost és Maléter Istvánt. Flórián Károly (1878–1941). Jogász, polgármester, publicista. Kisebbségjogi tanulmányokat publikált, útikönyveket is írt. Gömör János (1869–1966) – lelkész, tanár, publicista. 1903-tól 1926-ig az eperjesi ev. Kollégium igazgatója. Jórészt neki köszönhető, hogy az iskola tanítási nyelve az államfordulatot követően 1926-ig a magyar maradt (vö. Urbán, főszerk., 2014, 145. old). 1931-től Kassán élt, itt 1932-től a *Kazinczy Társaság* főtítkára, ill. 1938-ban elnöke, a Magyar Nemzeti Párt, ill. később az Egyesült Magyar Párt kassai szervezetének egyik vezetője volt. Maléter István (1870–1933) – jogtudós, publicista, a két világháború közötti szlovákiai magyar szellemi élet egyik meghatározó személyisége, régi eperjesi evangélikus család sarja. Az 1930-as évek elején bekapcsolódott a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (Masaryk Akadémia) tevékenységébe, s haláláig szerkesztette annak lapját, a *Magyar Figyelőt*.

Zeman László *Gymnasiologia* c. kiváló műve megírásában alapvetően támaszkodott az *Új Világ* című eperjesi hetilapra (1919–1940). S amit rá vonatkozólag közöl, a lapnak tulajdonképpen első sajtótörténeti jellemzése, és mintegy felhívás bibliográfiájának „lényege szerinti” feldolgozására és közölt anyagának beépülésére (a cseh/szlovákiai magyar sajtó és irodalom-, sőt művelődéstörténetbe.) A lap kutatása nehézségekbe ütközik, mivel csak Pozsonyban és Eperjesen, megjelenésének színhelyén hozzáférhető.

A „kollégiumoknak” a közép-európai művelődéstörténetben kiemelkedően fontos szerepük volt a tudományok művelése, a kulturális értékek létrehozása, a kultúra áthagyományozása, a liberális szellemiség fenntartása, a másság iránti tolerancia és egyebek szempontjából. Az említett könyvben térségünknek az európai kultúra, művelődés viszonylataiban is kiemelkedő jelentőségű kollégiumához, szellemiségének felidézéséhez járult hozzá értékes adalé-

¹¹ Eran Laor, eredeti nevén: Landstein Erik: *Vergangen und ausgelöscht* (Elmúlt és kihunytt). 1972-ben Stuttgartban német nyelven jelent meg.

kokkal a szerző, eperjesi illetőségű tudós személyiség lévén – és többszörös személyes érintettsége folytán – az eperjesi evangélikus kollégium jelentőségének méltatásával kapcsolatos dolgozataival. E dolgozatok nélkülözhetetlen forrásanyagául szolgált az *Új Világ* c. hetilap.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Csanda, S. (1985). Barta Lajos Új Szója. In S. Csanda. *Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai* (pp. 94–106). Madách, Bratislava.
- [2] Filep Tamás, G. (1998). Szempontok a (cseh)szlovákiai magyar sajtó első két korszakának történetéhez. In L. Tóth–G. Filep Tamás (Eds.), *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. II. Oktatásügy – közművelődés – sajtó, rádió, televízió (pp. 330–377). Ister, Budapest.
- [3] Fónod, Z. (1993). *Üzenet. A csehszlovákiai magyar irodalom 1918–1945*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [4] Tóth, L. (2016). *Amikor az író olvas*. Vámbéry Polgári Társulás, Dunaszerdahely.
- [5] Turczel, L. (2002). *Visszatekintések a szlovákiai magyar kisebbségi lét első szakaszára*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- [6] Urbán, Zs. Eds. (2014). *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona*. Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s.r.o., Bratislava.

Elektronikus források:

W2 – Salkaházi Sára – Wikipédia (wikipedia.org) [Letöltés dátuma: 2024. 9. 20.]

W3. Reinél János – Wikipédia (wikipedia.org) [Letöltés dátuma: 2024. 9. 20.]